

СТУДЕНТ ВОЛОДИМИР ТРОФИМОВИЧ НА ТЛІ ЕПОХИ

Доля звела мене з нинішнім ювіляром на студентській лаві у Львівському державному університеті ім. Івана Франка. Оскільки наші прізвища – Трофимович і Свідерський – стояли в алфавітному порядку поряд, то вчилися ми в одній групі, одній підгрупі і жили в одній кімнаті студентського гуртожитку.

Окрім прізвищ, які стояли поряд у журналі обліку студентської групи, нас зближувало походження: обоє волиняки, родом із невеликих містечок – Любомля і Почаєва, обоє золоті медалісти, обоє любили історію.

(Спогади про ювілянта завжди дають змогу погрітись у променях його слави, тому хай читач вибачає за моє надмірне «Я»).

Щодо походження, то слід сказати, що студентське середовище у наші роки було подібне до кавового млинка. Які б зернята за розміром і кольором туди не потрапляли, в результаті утворювалася майже однорідна суміш. 1966 рік, коли ми поступали в «універ», був для випускників шкіл особливий. У результаті чергової шкільної реформи того року було одночасно два випуски. Зі школи йшли разом ми – поважні одинадцятикласники і дітлахи-десятикласники. Тому конкурс при вступі був подвійний: на історичний факультет, якщо не помиляюся, більш як 12 осіб на місце.

На нашому курсі навчалось 55 студентів. П'ятдесят, що пройшли згідно з конкурсом, і п'ять кращих випускників Львівської школи-інтернату для незрячих – поза конкурсом.

Оскільки, як вже згадувалося, набір студентів 1966 року здійснили з двох шкільних випусків, то на нашому курсі було багато шкільних медалістів і творчих креативних молодих людей. У такому оточенні було легко набиратися розуму від товаришів і нелегко – виділитись. А В. Трофимович виділявся. По-перше, у нього була надзвичайна пам'ять. Він не лише відмінно знав дати, факти, географічні назви, а й цілі куски історичних джерел цитував безпомилково по пам'яті. А ще Володя був компанійський, зараз би сказали екстраверт, і добрий організатор.

З ним я ближче познайомився завдяки нашим незрячим однокурсникам. П'ятеро їх сиділо на задній парті і сумлінно конспектували лекції азбукою Брайля. До стуку їхнього писала – короткого шила, яким протикався цупкий папір, вкладений між тонкі алюмінієві дощечки з отворами – ми швидко звикли. Вчилися вони за цими своїми конспектами, але, окрім цього, масу навчального матеріалу: підручники, методички, довідники, монографії, збірники документів і т.п. повинні були за-своювати з живих вуст. Цими устами були наші однокурсники. Існував чіткий графік, що визначав, хто й коли у «читалці» гуртожитку буде начитувати тексти нашим незрячим товаришам, а вони конспектуватимуть. Складання таких графіків і строгий контроль за їх дотриманням часто брали на себе Володя Трофимович і Володя Петегирич, нині відомий український археолог. Окрім того, В. Трофимович був головою студентського наукового товариства університету (СНТ). Не випадково саме йому присудили ленінську стипендію.

У той час було три види стипендій. Звичайна для тих, хто вчасно здав заліки й успішно (без незадовільної оцінки і наступної перездачі) склав сесію. Звичайна стипендія становила 35 карбованців. Підвищена стипендія була для тих, хто склав сесію лише на відмінно – 45. Аналогом нинішньої спеціальної стипендії (іменної, президентської тощо) була ленінська стипендія. Вона становила 80 крб., а розмір мінімальної заробітної плати працівника на виробництві чи в установі був 60. Тобто, за тодішніми мірками це була солідна сума для студента. Тому призначення ленінської стипендії відбувалося відкритим і демократичним способом. В. Трофимовичу призначили стипендію на загальних зборах студентів факультету. За його кандидатуру проголосувала більшість, хоча у нього був серйозний конкурент – старшокурсник Сашко Ситник. Думаю, на користь Володі спрацювали його відкритість, комунікабельність і те, що його знали студенти факультету як голову студентського наукового товариства. А СНТ за часів його головування було відоме в університеті доброю організацією наукової студентської роботи. Ми їздили на студентські наукові конференції в сусідні вузи, сусіди приїжджали до нас. Зрештою, не лише сусіди. На четвертому курсі Трофимович і я (за його підтримки) брали участь у Всесоюзній студентській науковій конференції у Тбілісі.

Наші студентські роки прийшлися на цікавий час. Той, що його згодом історики назвали періодом правління Л. Брежнєва, або неосталінізмом, або часом застою.

У школу ми пішли у вересні 1955 року. А в лютому 1956 у Москві був XX з'їзд компартії, на якому тодішній керівник партії і держави Микита Хрущов розкритикував посмертно Сталіна. У шкільних бібліотечних підручниках всі ілюстрації з портретами Сталіна і з похвальними віршами про нього були акуратно вирізані, а всі пам'ятники «великому вождю, організатору й натхненнику всіх наших перемог» зняті поночі. Згодом перейменували міста, вулиці й колгоспи.

Восени 1964 р., коли ми вже були старшокласниками, змістили з посади М.Хрущова. І знову протягом однієї ночі з усіх класних кімнат зникли портрети людини, якій ще вчора поклонялися. Виховане на таких метаморфозах покоління вже мало імунітет від усіляких культів.

У студентські роки сама атмосфера Львова: вулиці, кнайпи, кав'ярні, а головне – їхні відвідувачі – були потужними вихователями молоді.

Часом, коли були гроші, перед вечерею ми, шість жителів гуртожитської кімнати, по черзі бігали в спеціалізований магазин, де допізна працював винний відділ. Коли час «підпірав», товариші просили виконати цю функцію шанованого нині ювіляра. Справа в тому, що В. Трофимович не тільки швидко бігав, але й мав цінний дар переконати натовп шанувальників Бахуса пропустити його без черги. Здатність переконувати співрозмовника у своїй правоті він зберіг і досі.

З якоїсь причини у магазин довелось бігти не йому, а мені. Захеканий питаю у черги, хто крайній. Поважний львівський панок в капелюсі напідпитку відповідає: «Молодий чоловіче! Всіх крайніх москалі вже давно вибили. Лишилися самі помірковані». От звідки беруться анекдоти.

Деякі історичні періоди дуже чітко артикульовані в політичних анекдотах. Про часи Сталіна російський поет написав: «І вся епоха в слові плохо». А у Львові часів нашого там побуту галичани розказували такий жарт: «Які поради кращі, перші, чи другі? Перші. Чому? Бо скорше ся вступили». Або, про німецьку окупацію: «Що Гітлер за два роки в Україні зробив такого, чого Сталін не зміг зробити за двадцять? Гітлер за два роки зумів заставити українців полюбити радянську владу».

Львів'яни приписували композиторові професору Станіславу Людкевичу, який прожив сто літ, такий афоризм. Коли прийшли «перші поради» у 1939р. Ст. Людкевичу було вже 60 років і його як старійшину частини львівської інтелігенції, яка не втекла, «визволителі» зобов'язали виступити на мітингу. Людкевич сказав так: «Панове товариші! Червона Армія нас визволила і на то нема ніякої ради. Хай живе великий Сталін!». Отак у XX ст. українців визволяли то одні, то другі, то треті.

Закінчили ми університет у червні 1971 року якраз напередодні першої хвилі арештів дисидентів та співчуваючих їм. Але вже і в нашу бутність студентами почало віяти морозцем після хрущовської відлиги.

Уже чітко не пам'ятаю, на якому курсі, видається, що на першому, в 1966-67 навчальному році, коли ми вивчали етнографію, наша однокурсниця Оля Петрух запропонувала одногрупникам у визначений день прийти на заняття у вишиванках. Оскільки першокурсники були з різних регіонів, то захотіли порівняти взірці вишивок. Ми попривозили з дому вишивані сорочки, які там зберігались, і заявили у них на заняття. І треба ж було такому статись, що саме у цей день захищав докторську дисертацію шанований у науковому світі й серед нас, студентів, доцент кафедри історії України Ярослав Павлович Кісь. Ці події були дійсно випадковим співпадінням. Однак парторг істфаку О. Іваненко провела детальне розслідування з метою виявити організатора акції. Історики – народ дружній і на Олю ніхто не вказав. Вона лишилась студенткою-відмінницею. А парторг нам, «вишиваним», заявила: «Якщо ви думаєте, що цим своїм вчинком підтримали Я. П. Кіся, то помиляєтеся. Ви йому дуже нашкодили». Таким чином ми отримали урок, що вишиванка – це велика політика.

Через рік нам читав лекції, якими ми захоплювались, молодий доктор історичних наук Олександр Юхимович Карпенко. Перед тим він мав необережність за часів хрущовської відлиги опублікувати статтю, у якій доводив, що «листопадовий зрив 1918 р.» у Львові був революцією. Згодом йому пояснили, що це був контрреволюційний виступ українських буржуазних націоналістів. І хоча О. Карпенко був «східняк» із Чернігівщини й комуніст, але довіри до нього вже не було і його контрлювали.

Коли на нього надійшов черговий донос, у всіх нас – студентів курсу – зібрали конспекти його лекцій, знайшли там крамолу у висвітленні подій більшовицької революції 1917 року (він сказав нам правду, що під час штурму Зимового палацу, де містився Тимчасовий уряд, загинули лише шість осіб), про роль Распутіна при царському дворі та як насправді здійснювалася колективізація в СРСР. Карпенка відсторонили від занять.

Він був строгий викладач і здати у нього екзамен було нелегко. Тим не менше, наш курс звернувся до декана П. П. Челака з проханням повернути О. Карпенка, щоб ми саме йому здавали екзамен. Коли нам відмовили, кілька десятків студентів курсу, у тому числі лєнінський стипєндіат Володя Трофимович, секретар комсомольської організації (комсорг) курсу Юрій Свідерський і навіть студенти – діти університетських викладачів Наталя Черниш, Леонід Зашкільняк, Віта Галушко – пішли на прийом до ректора. З приймальної ректора нас попросили вийти і з кожним протестувальником попрацювали індивідуально: пояснили, що такі дії тільки шкодять репутації О. Карпенка. Його таки звільнили з роботи і він змушений був покинути Львів і виїхав у провінційний тоді Івано-Франківськ.

Подібна доля спіткала й інших молодих учених: Ю. Ю. Сливку і М. М. Кравця. Микола Миколайович Кравець – завкафедри історії України – мав сміливість читати нам факультативний спецкурс з історії українського козацтва. У результаті був змушений покинути Львів і виїхати до Вінниці. Юрія Юрійовича Сливку, доцента кафедри історії України, позбавили можливості спілкуватися зі студентами, і він повернувся на наукову роботу в Інститут суспільних наук АН УРСР (нині Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича).

Серед викладачів істфаку залишилися старі перевірені кадри, прислані після війни на Західну Україну зі Сходу. Хоча і з ними траплялися «проколи». Пригадую випадок із професором Р. М. Бродським, колишнім офіцером радянських спецслужб. Він спеціалізувався на боротьбі з «українським буржуазним націоналізмом» і з «міжнародним сіонізмом». Роман Михайлович організував наш курс на поїздку в колиску більшовицької революції – місто Ленінград (нині Санкт-Петербург). Там ми відвідали крейсер «Аврору», історичний Музей революції, закритий службовий музей Міністерства внутрішніх справ СРСР тощо. Одним словом, була проведена масована ідеологічна обробка молодих представників бандерівської Західної України.

Жили ми в студентському гуртожитку історичного факультету Ленінградського держуніверситету. Отже, знайомства, студентська дискотека, спільні вечери і т.п. І от, коли лєнінградські історики «прощупали», хто є хто серед нас, вони принесли розмножені вручну на друкарській машинці листи академіка Андрія Сахарова до ЦК КПРС. У Львові з радянської преси ми знали, що є такий ворог комуністичної партії і держави, який пише пасквілі на наш чудовий радянський спосіб життя і передає їх на Захід – ворогам СРСР. А тут випала нагода прочитати в оригіналі ці листи і переконатися, що там написана чистісінька правда. Так що з найкращих намірів професора Бродського виховати справжніх радянських патріотів вийшли, як це нерідко буває в історії, прямо протилежні результати.

В. Трофимович у молоді роки відзначався добрим почуттям гумору. Пізній вечір перед завтрашньою стипєндією. Всі фінансові запаси вичерпані до останньої копійки, а харчові до останньої крихти. Спроба підкріпитися чимось у дівчат-однокурсниць успіхом не увінчалась. Лежимо у кімнаті гуртожитку на своїх ліжках, намагаючись заснути. Сон чомусь не йде. Чуємо, як Володя встає і, не вмикаючи світла, йде через коридор до умивальника, набирає воду в електрочайник, повертається у кімнату і вмикає його в розетку. Чайник шумить, на душі, чи вірніше, у наших шлунках, зароджується надія. Чайник закипів, Володя наливає окріп у бляшану чотирикутну коробку, у якій, ми добре пам'ятаємо, було колись смачне варення його мами. Голосно сьорбає. Хтось із нас не витримує:

– Володя, ти що п'єш?

– Чай.

– Де взяв заварку?

– Я п'ю без заварки.

– А де взяв цукор?

– Я без цукру.

– Так який же це чай?

– А я – абстракціоніст.

Схильність до абстрактного мислення у нашого ювілянта була потужно розвинена завжди.

Під час державного розподілу на місця майбутньої роботи з можливих місць на Волині, де був свій педагогічний інститут, йому запропонували місце у далекому поліському селі Ровно. Володя погодився, а після розподілу ходив з гордо піднятою головою і на питання, куди його направили, відповідав: «У Ровно» (тодішня назва обласного центру). З вибором місця роботи він не помилився. Саме там молодому вчителєві впала в око учениця випускного класу Надя, яку він учить донині. Це мама його дітей і дружина Надія Іванівна Трофимович.

Почуття гумору збереглося у нього донині, правда, тепер з перчинкою. Дзвонить він мені минулого року, щоб привітати з днем народження, але на добу запізнився і розпочинає розмову з вибачення, що забув подзвонити вчора. Я, вдаючи із себе дуже ображеного, відповідаю: «Не вибачайся. Із студентських років знаю, що в тебе проблеми з пам'яттю. А от я досі пам'ятаю роки життя Аменхотепа IV». У відповідь на свою тираду чую Володине: «Нічого дивного, ви ж з ним ровесники». Що тут скажеш? Я дійсно старший від Трофимовича. На місяць.

Не можу не сказати про ще одну унікальну властивість нинішнього ювілянта – його надзвичайний почерк. У наші студентські роки не було ні мобільників, ні Skype, тому, перебуваючи на відстані, ми обмінювались листами. Не знаю, що робив Володя з моїми. А повідомлення від нього я акуратно складав, зберігав протягом канікул і, повернувшись до Львова у гуртожиток, давав йому, щоб він їх прочитав уголос. Бо, окрім нього, почерк ювілянта може розібрати хіба що його дружина після 45 років спільного життя.

Після недовгої роботи у школах ми знову зустрілися у Львові у новій якості. В. Трофимович – асистент Львівського державного університету, а я – молодший науковий співробітник Інституту суспільних наук АН. Але це вже інша епоха і про неї мова йтиме при відзначенні наступного ювілею.

Юрій Свідерський –
студент історичного факультету ЛДУ ім. І. Франка 1966–1971 рр.